

Saeken van Staet en Oorlogh, de belegeringsring rond Groenlo uit 1627

Door drs. E.E.A. van der Kuijl

Inleiding

Een warme zomerdag in 2003. Eibergenaar Martin Grevers is met zijn ultra light vliegtuigje aan het rondtoeren boven Groenlo. Wat Martin dan nog niet weet is, dat als gevolg van de extreme droogte zogenaamde *crop marks* (gewassenmerken) de ligging van de reeds lang verdwenen Franse Schans verraden. De onder hem zichtbare contouren van de schans kent hij van de herbouwde Engelse Schans een eindje verderop bij Lichtenvoorde. Terstond neemt hij contact op met specialisten die hem meer kunnen vertellen over het fenomeen. Het blijkt het begin van een boeiend verhaal dat vermoedelijk nog een staartje krijgt.

De Tachtigjarige Oorlog

Het is 1627 als Prins Frederik Hendrik doet wat zijn broer Maurits niet lukte in 1597, een succesvolle poging om Grol (Groenlo) te veroveren op de Spanjaarden. Het geheim van zijn succes is een verbeterde aanvalstechniek c.q. verdedigingstechniek, de Circumvallatielinie. De Stedendwinger zou er pas echt geschiedenis mee gaan schrijven na de verovering van Den Bosch, maar Grol was de vuurdoop. Het concept bestond uit een gegraven linie met op regelmatige afstand schansen en redouten, die strategisch op kruispunten en uitvalswegen van het Gelderse stadje werden opgeworpen. De verdediging was naar buiten gericht, bedoeld om toesnellende Spaanse troepen het hoofd te bieden. De stad werd hermetisch afgesloten van de buitenwereld en stelselmatig onder vuur genomen. Met behulp van approches, een soort zigzag aangelegde loopgraven, konden uitvallen gedaan worden naar de stad. De kengetallen van de linie zijn indrukwekkend. Naar schatting 30.000 manschappen, grotendeels huurlingen uit de Provincie en buitenlanders, hebben gedurende 10 dagen gewerkt aan de voltooiing ervan. De lengte bedraagt maar liefst 16 km in een ring van 3 km buiten de stad om buiten schootsafstand van de Spaanse kanonnen te blijven. In het totaal omvat de linie 35 bouwkundige elementen, waaronder 4 schansen, vijf kampementen, drie hoornwerken en een groot aantal redouten en batterij opstellingen. Om de linie van water te kunnen voorzien werd de Slinge afgedamd aan de zuidoostzijde van de stad. Hiermee kon het noordelijke en oostelijke deel voorzien worden van water. Het westelijke deel lag aanmerkelijk hoger in het landschap waardoor men gedwongen was om de linie te voorzien van een wal in plaats van een gracht. Vlakbij het kampement van de Prins werd in allerijl een verhoogde weg aangelegd door moerassig gebied om de stad met zware kanonnen onder vuur te kunnen nemen. Nog geen maand nadat de eerste schop in de grond ging werd de stad definitief door Frederik Hendrik ingenomen. De troepen werden aansluitend belast met de afbraak van de schansen en redouten en het dichtgooien van de loopgraven om de vijand niet de gelegenheid te geven opnieuw gebruik te maken van de linie. In 1648 wordt de Vrede van Munster getekend en komt er een einde aan de oorlogshandelingen.

Projectgroep Circumvallatielinie Grol

Het succesverhaal van het Beleg van Grol is altijd voort blijven bestaan en heeft in de afgelopen eeuwen tot veler verbeelding gesproken. Met het doel de restanten te traceren en eventueel deels te reconstrueren werd in 2001 een projectgroep opgericht. Hoewel de linie

direct na het beleg in 1627 reeds is verdwenen, zijn er toch nog een aantal sporen bewaard gebleven. Zo is er bijvoorbeeld de Engelse Schans, die door Motor en Auto Club Lichtenvoorde (MACL) als crosscircuit gebruikt werd. De schans is in 2002 in ere hersteld en de motorclub is naar het naastgelegen terrein verhuisd. Ook van de Hollandse Schans en de Friese Schans was de vermoedelijke ligging nog bekend. Toch was het moeilijk om er een voorstelling van te maken, omdat de resten zich grotendeels onder de grond bevinden.

In 2002 ging ik met historicus J.P. van der Pluym uit Groenlo aan de slag om een reconstructie te maken van de bouw van de linie en ligging ervan in het huidige landschap. Het resultaat was een topografische kaart met de vermoedelijke ligging van de linie in de hedendaagse omgeving.

Hoewel het concept van de linie nadien nog talloze keren werd toegepast in heel Europa, hebben we in Groenlo met nog een bijzonderheid van doen, die we elders niet vinden. Het betreft namelijk het feit dat de omgeving van de stad nimmer ten prooi is gevallen aan grootschalige nieuwbouw en industrialisatie. Het is nog altijd agrarisch gebied, een situatie die in feite weinig veranderd is sinds 1627. Hierdoor zijn de resten redelijk goed geconserveerd en niet opgeruimd door grootschalige bouwactiviteiten zoals die elders wel hebben plaatsgevonden. Reden genoeg om naar aanleiding van de warme zomer van 2003 opnieuw de lucht in te gaan om te zien of er nog meer bewaard was gebleven dan de Franse Schans. Als initiatiefnemer van de projectgroep in 2001, maar ook als liefhebber en specialist, had ik (resp. de auteur) het genoeg om met een helikopter over de restanten van de linie te vliegen in die extreme zomer. Het gaf me tevens de mogelijkheid om de reconstructiekaart uit 2002 te toetsen, hetgeen resulteert in meer dan 300 luchtfoto's met de exacte weergave van de linie. Wat niemand vermoedde, wordt bewaarheid. Meer dan 80% van de linie is nog aanwezig in de ondergrond, weliswaar niet zichtbaar voor het blote oog, maar wel goed geconserveerd. Van grote hoogte zijn alle elementen van de linie als donkere verkleuringen waarneembaar en vormen een fraai lijnenspel in het landschap. De sporen steken scherp af tegen de achtergrond als gevolg van de veranderde bodemsamenstelling en waterhuishouding. Wat vooral opvalt is de enorme omvang van de linie en al zijn bouwkundige elementen. Dit moet een prestatie van wereldformaat zijn geweest, vergelijkbaar met de bouw van de piramides, het Colloseum, de Eiffeltoren, etc. De perfecte afmetingen en strakke vormen van de linie, bewijzen dat er een groot aantal ingenieurs meegereisd moet zijn in het gevolg van de Prins. De helikoptervlucht werd uitgezonden via radio en televisie en kreeg veel belangstelling uit binnen- en buitenland.

Stand van zaken 2004

Na het spektakel van de herontdekking van de linie bleef het enige tijd stil, totdat Provincie en Gemeente eind 2003 voldoende aanleiding zagen om in het kader van het Belvédèreproject van 2004, waarin vestingwerken centraal staan, de belegeringsring van Groenlo onder de aandacht te brengen. Omdat het grootste deel van de linie op het grondgebied van Eibergen en Lichtenvoorde ligt, zijn naast Groenlo ook deze gemeenten deelgenoot van het project Circumvallatielinie. Beide instanties hebben inmiddels de intentie uitgesproken om serieus aan de slag te gaan om invulling te geven aan het project, hetgeen geresulteerd heeft in een meerjarenprogramma waarbij delen of elementen van de linie gereconstrueerd zullen worden op basis van historisch en archeologisch onderzoek. Hoe de restanten zichtbaar zullen worden gemaakt is nog niet geheel duidelijk, maar het volledig opnieuw opbouwen van de belegeringsring is niet aan de orde vanwege zijn enorme omvang en versnippering over talloze grondeigenaren. Met de aanleg van industrieterrein de Laarberg (fase II) zal het Groot Hoornwerk binnenkort als eerste in beeld zijn.